

Даовлатова Феруза Муктаровнанын 25.00.24 – экономикалык, социалдык, саясий жана рекреациялык география адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн берилген «Кыргызстандын түштүк аймагындагы географиялык аталыштардын таралышы жана келип чыгышы» деген темадагы

**диссертациялык иши үчүн
расмий оппоненттин сын-пикири**

1. Тандалган теманын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы (илим менен техниканын практикадагы жана өнүгүүдөгү керектөөлөрү). Кыргызстандын түштүк аймагында кеңири таралган географиялык аталыштардын келип чыгышын жана колдонуу проблемаларын изилдөө маселелери өлкөнүн бүткүл аймагы үчүн актуалдуу жана практикалык мааниге ээ.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын эгемендүү өнүгүүсүнүн шарттарында географиялык аталыштарды изилдөө жана алардын маанисин аныктоо маселелери өзгөчө актуалдуу жана илимий жактан зарыл, анткени республиканын мамлекеттик кызыкчылыктарын коргоо жана жарандарды улуттук, тарыхый каада-салттардын жана баалуулуктардын негизинде руханий-адептик тарбиялоону андан ары өркүндөтүү максатында топонимикалык аталыштарды атоо жана кайра атоо боюнча масштабдуу иш-чаралар өткөрүлүүдө. Мындай иштер демографиялык процесстерге, тарыхый ысымдардын кайтарылышына, мезгил талабына ылайык жаңы ысымдардын берилишине байланыштуу жүргүзүлүүдө. Белгилей кетсек, бүгүнкү күндө бул процесс Кыргызстандын тарыхый-географиялык өнүгүү өзгөчөлүктөрү менен айырмаланган түштүк аймактарында өзгөчө байкалууда.

Иш Баткен мамлекеттик университетинин табигый-илимий билим берүү кафедрасынын «Кыргызстандын түштүк-батыш аймагынын тарыхын, экологиясын, географиялык-саясий өзгөчөлүктөрүн жана окутуу технологияларын изилдөө» илимий-изилдөө иштеринин алкагында жүргүзүлгөн.

2. Илимий иштин диссертациялык кеңештин профилине жана 25.00.24 - экономикалык, социалдык, саясий жана рекреациялык география адистигинин паспортуна шайкеш келиши. Диссертациялык иш изилдөөнүн аталышы жана мазмуну боюнча Ишеналы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ош мамлекеттик университетинде түзүлгөн география илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча D.25.24.698 диссертациялык кеңешинин профилине жана 25.00.24 - экономикалык, социалдык, саясий жана

рекреациялык география адистигинин паспортуна толугу менен ылайык келет. Диссертацияда Кыргызстандын мамлекеттин коргоосуна алынган жана географиялык изилдөө объектиси болгон түштүк аймактарынын мисалында топонимикалык аталыштардын келип чыгышы, таралышы жана колдонуу өзгөчөлүктөрү талданат.

3. Диссертацияларга коюлган талаптардын алкагында илимий изилдөөлөрдүн натыйжалары.

Иште жаңы илимий жактан негизделген теориялык жана практикалык натыйжалар берилген, алардын жыйындысы география илимин өнүктүрүү үчүн олуттуу мааниге ээ:

1. Изилдөө Кыргызстандын каралып жаткан аймагы топонимикалык аталыштардын олуттуу байлыгына ээ экендигин жана алардын таралышы жана келип чыгышы жалпы илимий спецификалык (географиялык) методдорду колдонуу менен комплекстүү изилдөөнү талап кылаарын көрсөтөт. Физикалык жана экономикалык-географиялык шарттар топонимикалык аталыштардын калыптанышынын жана өнүгүшүнүн негизги фактору болуп, кыргыз элинин маданий мурасын сактоонун фактору катары кызмат кылат.

2. ГИС-технологияларын колдонуу менен топонимикалык мүнөздөгү тематикалык карталарды түзүүнүн оптималдуу ыкмалары тандалып алынган жана мындай карталарды окуу жана илимий максаттарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан колдонуунун өзгөчөлүктөрү аныкталган. Өлкөнүн түштүк аймагындагы топонимдердин аймактык түзүлүшүн чагылдырган мындай карталар топонимикалык мурастарды коргоо боюнча сунуштарды иштеп чыгууга жардам берет.

3. Географиялык аталыштардын функциялары гуманитардык илимдердин, анын ичинде социалдык (экономикалык жана социалдык) географиянын алкагында илимий тармак катары кароо менен аныкталат. Өлкөнүн административдик-аймактык бирдиктеринде топонимдерди түзүүдө топонимикалык изилдөөлөр жүргүзүлүп, калктуу конуштардын аталыштары изилденип, аймактын экономикалык жана социалдык-географиялык өзгөчөлүктөрү аныкталат.

4. Каралып жаткан аймакта географиялык аталыштардын таралышына аймактык талдоо жүргүзүүнүн негизинде аймакта нукура кыргыз аталыштары басымдуулук кылаары аныкталган (80-85%); орус тилдүү аталыштар да басымдуулук кылат, бирок акыркы 30 жылда алардын саны 60-70%га кыскарган; башка түрк тилдеринде дагы көптөгөн ысымдар бар; ошол эле учурда түрк эмес (согду, перс-тажик, араб, монгол) топонимдери да (5%ке чейин) кездешет.

5. Диссертацияда жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча түштүк регионунда, атап айтканда, Баткен облусунда кээ бир географиялык аталыштар өзгөртүлгөн. Жүргүзүлгөн иштердин жыйынтыгында мамлекеттик администрацияларга түшүнүксүз аталыштарды өзгөртүү боюнча сунуштар берилген.

6. Изилдөөнүн жыйынтыгында каралып жаткан аймактын топонимдери Кыргыз Республикасынын топонимикалык байлыгынын ажырагыс бөлүгү экендиги далилденди. Бул аймактын топонимикасы өлкөнүн улуттук баалуулуктарын, тарыхын жана маданиятын чагылдырып, улуттук байлык катары чоң мааниге ээ экендиги далилденген.

4. Диссертацияда берилген илимий натыйжалардын (гипотезалардын) жана корутундулардын жаңылык деңгээли:

Түштүк Кыргызстандын аймактарында топонимикалык аталыштардын таралышына жана келип чыгышына ар тараптуу талдоо жүргүзүлүп, тарыхый өнүгүү көз карашы боюнча көп улуттуу болгондуктан Баткен облусун деталдуу изилдөөнүн ийгиликтүү мисалы жасалган.

1-натыйжа: ата мекендик жана чет элдик адабий булактардын илимий базасы изилденип, ар тараптуу бааланган, алардын географиялык аталыштарды изилдөө методологиясы өлкөнүн аймактарынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ийгиликтүү колдонулган.

2-жыйынтык: Кыргызстандын түштүгүнүн географиялык аталыштарынын таралышы жана калыптануу өзгөчөлүктөрү боюнча айрым хронологиялык мезгилдер бөлүнүп, алардын тарыхый өзгөрүү себептери аныкталган.

3-натыйжа: автор Кыргызстандын түштүк аймагындагы топонимдердин географиялык түзүлүшүн чагылдырган топонимикалык карталардын сериясын түзгөн.

4-натыйжа: аймактын географиялык аталыштары кеңири изилденип, топонимикалык сөздүк түзүлгөн.

Жалпысынан алганда, илимий иштин жаңылыгы шексиз жана келечектеги экономикалык жана социалдык география тармагындагы изилдөөлөрдө кеңири колдонууну талап кылат. Изилдөөнүн натыйжалары белгиленген талаптарга толук жооп берет.

5. Диссертациядагы илимий гипотезалардын, корутундулардын жана сунуштардын негиздүүлүгүнүн жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли:

Диссертациялык изилдөөнүн илимий натыйжаларын жана гипотезаларын негиздөө үчүн автор колдонгон методдор диссертациялык иштин мазмунуна толук шайкеш келет.

1-натыйжа. Кыргызстандын түштүк аймагынын физика-географиялык жана экономикалык-географиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен топонимикалык аталыштардын географиясы изилденип, ар тараптуу баа берилген.

2-натыйжа. Проблеманын өнүгүү даражасы талдоого алынып, республиканын түштүгүндөгү географиялык аталыштарды изилдөөнүн перспективдүү методдору аныкталган, алар башка региондордо да колдонууга жөндөмдүү.

3-натыйжа. Кыргызстандын түштүк аймагындагы айрым топонимикалык аталыштарды өзгөртүү зарылчылыгы белгиленип, бул маселелер боюнча тиешелүү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына сунуштар берилди.

Диссертациянын илимий натыйжалары адабияттарга шилтемелердин жана бекитилген методдор боюнча жүргүзүлгөн өздүк маалыматтарды талдоолордун негизинде аныкталган.

6. Тиешелүү актуалдуу маселени, теориялык жана практикалык милдеттерди чечүү үчүн алынган натыйжалардын ички ырааттуулугун жана багытын баалоо:

Диссертациянын бардык бөлүмдөрү жана жоболору логикалык жактан өз ара байланышта жана структураланган, практикалык сунуштар тиешелүү теориялык жоболорго негизделген. Алынган натыйжалар диссертациянын максаттарында, милдеттеринде жана илимий божомолдорунда ички ырааттуулукту жана логикалык байланышты көрсөтөт. Диссертацияда келтирилген тыянактар жетиштүү негизделген жана изилдөөнүн өзү каралып жаткан аймакта географиялык аталыштардын таралышын жана келип чыгышын изилдөөдө теориялык жана прикладдык маселелерди чечет.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана корутундуларынын жетиштүү толуктугун басылмаларда ырастоо:

Бул иштин негизги жоболору жана натыйжалары аймактык, республикалык жана эл аралык конференцияларда жана форумдарда талкууланган. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча 18 илимий эмгек жарык көргөн.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги:

Феруза Муктаровна Даовлатованын «Кыргызстандын түштүк аймагындагы географиялык аталыштардын таралышы жана келип чыгышы» деген темадагы диссертациясынын авторефераты диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган максаттарга жана милдеттерге толук жооп берет.

9. Диссертациялык иштеги кемчиликтер жана сунуштар:

Диссертациялык иш жогорку илимий деңгээлде бүткөрүлгөнүнө карабастан төмөндөгүдөй кемчиликтер бар:

1. Менин оюмча, география илиминин структурасына жаңы багыт болгон геотопонимияны киргизүү зарылчылыгы жетиштүү негизделбеген.

2. Авторефератта географиялык карталарды так чагылдырылбай калган жана окуу кыйын.

3. Аймактык топонимикалык комиссияларды түзүүнүн зарылдыгын кеңири негиздөө туура болмок, бул география адистеринин аброюнун жогорулашына алып келет деп эсептейм.

10. Диссертациянын Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын “Окумуштуу даражаларды ыйгаруу тартиби” талаптарына ылайык келиши.

Даовлатова Феруза Муктаровнанын 25.00.24 – экономикалык, социалдык, саясий жана рекреациялык география адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн «Кыргызстандын түштүк аймагындагы географиялык аталыштардын таралышы жана келип чыгышы» деген темадагы диссертациялык иши Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ош мамлекеттик университетинде түзүлгөн Д 25.24.698 диссертациялык кеңеште ачык коргоого сунушталат.

Супатаев Т.А.

Кол тапканын несиытайы:

РБ Бам

Исполн. К. Т. Кузнецов

25.24698

Десертная
кефирная кооперация

Одобрено
Сенгелер Д.И. 08

29.04.2028